

MAX EUWE - CENTRUM

1001 GM AMSTERDAM
Tel. 020 - 625 70 17

Geopend:
dinsdag t/m
vrijdag + de
1ste zaterdag
van de maand,
10.30-16.00 uur.

e-mail: euwemec@xs4all.nl

BESTUUR

E.J. Petersma, voorzitter
J.A. Haasbroek, secretaris
A. Riemens, penningmeester

H. Böhm
J. Nagel
H. Ree
K. Sterrenburg
G. Valk

Adviseur Fondswerving: J. van Rijn

Adviseur Museum/Bibliotheek: L.C.M. Diepstraten
Adviseur Topschaak: J.H. Timman
Adviseur Wetenschapszaken: J.H. van den Herik
Bibliothecaris: F.F. Verbeek
Financieel administrateur: F. Bakkes
Schaaktechnisch medewerker: A.C.M. Sibbing
Secretariaat: E.E. Dirksen
Vrijwillige medewerkers: A. van Dijk, P.J. van der Horst,
H.C. van Keulen, H.J.M. Leeners, R. Nep, T. Oei, J.G.
Pauptit, S. Sival, H. Vinke, W.G. Vijvers

VAN DE VOORZITTER

In deze 51ste *Nieuwsbrief* schrijft de niet te versagen Leo Diepstraten ditmaal over moraliteiten, emblemata en andere schaakschilderijen en de rol van de dood daarop.

Eveline Dirksen citeert uit een toespraak van de heer Van den Eerenbeemt ter gelegenheid van de tachtigste verjaardag van Euwe (1981).

Ton Sibbing signaleert in zijn (nieuwe) rubriek 'Recensies' een verschuiving van het boek naar de cd-rom.

Voorts meld ik u met vreugde dat het bestuur van het Max Euwe-Centrum een nieuwe penningmeester heeft gevonden: Albert Riemens (lid van de SV Middelburg, econoom en wonend in Amsterdam).

Veel dank gaat uit naar zijn voorganger: Niek Oud.

Ik wens u allen vreugdevolle kerstdagen en een unieke jaarwisseling toe.

Errit Petersma

FINANCIËN

De Stichting Max Euwe-Centrum wordt financieel (op weg naar het jaar 2001) ondersteund door

***FDC computerdiensten, Paardekooper & Hoffman
Accountants en Belastingadviseurs, Lost Boys en de
Gemeente Amsterdam***

alsmede door

Aegon
Akzo Nobel
Aon
Beheermaatschappij Burger Hofhoek
Bouwfonds Cultuurfonds
ChessBase
Corel
Designers Company
DTZ Zadelhoff
Fontys
Getronics

IBM Nederland
IHC Caland
ING Nederland
Interpolis
Koninklijke Grolsch
Koninklijke Hoogovens
De Lage Landen International
Milford-Van den Berg Corporate Design
Moret Ernst & Young
Nationale Investeringsbank
Nederlandse Gasunie
Nedship Bank
Network Associates
New In Chess
PRC-Bouwcentrum
Van Spijk Drukkerij
TBI Holdings
Vector Aandrijftechniek

ONDER DE LOEP

(In deze rubriek wordt door L.C.M. Diepstraten een boek of een gedeelte van de MEC-bibliotheek voor het voetlicht gebracht.)

ARS LONGA, VITA BREVIS (de kunst is lang, het leven kort). Deze zinspreuk van Hippocrates (460-377 v.Chr.) is een mooie opstap tot de behandeling van een volgend thema van 'schaken en kunst'. Zoals ik al in vorige artikelen heb vermeld, is de symboliek in het schaakspel heel lang aanleiding geweest voor kunstenaars om allerlei beelden op te roepen. Schaken is een symbool van de liefde, van strijd, van het denken en is ook **symbool van de dood**.

Moraliteiten

Toen omstreeks 1100 n.Chr. voor het eerst de 64 velden van het schaakbord beurtelings licht en donker werden geschakeerd als hulpmiddel om vooral de diagonalen goed te kunnen onderscheiden, was dit vervolgens ook aanleiding om daarbij symbolische reflecties te maken. Dit symbool vindt zijn oorsprong, behalve bij de Pers Omar Khayyám, vooral in de moraliteiten (zedeningen) van het middeleeuwse schaak. De eerste moraliteit welke daarop ingaat is waarschijnlijk het Ms. *Quaedam moralitas de scaccario per Innocentium papam*, toegeschreven aan paus Innocentius III (Lothario di conti di Segni, 1163-1216). In dit oude manuscript staat geschreven dat 'De wereld lijkt op een schaakbord, dat geschakeerd is door witte en zwarte velden, welke de omstandigheden van het leven tonen: van leven en dood, van lof en blaam. De schaakstukken zijn de mensen van deze wereld, die de geboorte gemeen hebben, maar verschillende plaatsen bekleden en verschillende titels hebben in dit leven, die tezamen strijden en ten slotte een gemeenschappelijk lot met alle rangen en standen. De koning ligt vaak onder de andere stukken in de doos.' Een volgende moraliteit is een gedicht van Victor van Trimberg, *Der Renner*, (ca.1300) met de volgende tekst.

Disiu Werlt ist als ein Goukeltabel
wan si hat als ein Schackzabel
Künig unde ouch Künigin
Roch, Ritter, Alten, Vendelin
des hat Got wol zin Goukelspil
mit uns, derz rehte merken wil.
Der Goukler sprichet 'Wider in die Taschen'
so sprichet Got, 'Wider in die Aschen'
von der ir alle sit bekommen
Rich unde Ar, Boese mit den Frommen.

Als derde voorbeeld nog Meister Ingolds *Guldin Spil* (1432). Daarin heet het: 'En daarom is het speelbord zwart en wit; en als het bord weggelegd is, is het spel ten einde en worden alle stukken terug in de zak gestopt. En de koning ligt even vaak op de bodem als bovenop, waardoor de stukken (mensen) dan allen gelijk zijn. Zo vergaat het met hoogmoed of trots. Het bord is de Tijd, geschakeerd wit voor dag en zwart voor de nacht. Als de Tijd is opgehouden door de dood is het spel ten einde en niemand heeft enig voordeel boven een ander. Niemand is koning of ridder of voetsoldaat: allen zijn gelijk in de zak van de aarde.'

Dit thema is in veel kunstwerken tot uitdrukking gebracht, zowel in de schilderkunst als in de literatuur. Om bij dit laatste te beginnen: het beroemde kwatrijn van Omar Khayyám (*1137) gaat daarop als volgt in.

T is all a Chequer-board of Nights and Days
Where Destiny withd Men for Pieces plays
Hither and Thither moves and mates and slays
And one by one back in the Closet lays.

Deze vertaling van de Perzische tekst door Edward Fitzgerald (1809-1893) is een van de vele, welke Khayyám's werk heeft gekend. Er is ook een Nederlandse vertaling van P.C. Boutens (1870-1943).

Emblemata

In de beeldende kunst komen daarna allerlei emblemata (zinnebeeldige prenten met korte verklarende bijschriften) aan de orde die op dit thema verdergaan. In *Bonus Socius* (jubileumuitgave voor Meindert Niemeijer) vindt men op pagina 170 illustraties daarvan en op 171-176 de verdere beschrijving. Bij een niet afgebeelde embleem van Henricus Engelgrave (een Nederlandse jezuiet) met het bijschrift *Sicut Ceteri* is een schaakbord te zien waarboven twee handen die de stukken in een zak stoppen. De tekst van Engelgrave is aldus vertaald: 'Elke trotsaard is dwaas, de trotsaard én dwaas gaan er prat op, dat zij niet zijn gelijk de andere mensen. Daarom moge genezend nieskruid voor hen zijn het bepeinen van den dood, die allen zo vervormt, dat ze zijn gelijk de andere mensen. Iets, wat bij het schaekersspel te zien is, waar koning en nar, paardrijden en voetknecht, t'samen rijk ende arm, worden bijeengeworpen in één tas.'

De eerste druk van de emblemata van Engelgrave verscheen in 1648 in Antwerpen. Dit beeld van het opbergen van de stukken in een kistje na het beëindigen van de partij komt ook al aan bod op een van de drie schilderijen van Adriaen van de Werff (1659-1722), *De Schaakspelers* uit 1659 (Herzog Anton Ulrich-Museum

te Braunschweig). Zo is er ook nog een embleem uit het werk *Bellerophon*, of *Lust tot Wysheit* van Dirck Pieterszoon Pers (Amsterdam 1633) dat de titel draagt: 'Mors omnibus aequi, eodemque', hetgeen betekent: in de dood is een ieder gelijk. De tekening van dit embleem is van Joos Bosscher. Overigens zijn het niet alleen Nederlandse emblemata die op dit onderwerp ingaan. De Spanjaard Sebastian de Covarrubias Orozco heeft in zijn *Emblemas Morales* (Madrid 1610) een embleem met het opschrift: 'Roys, Pyons dens le sac son egaux' en de tekst onder de afbeelding luidt: 'El Rey, la Dama, arfil, roque, carvallo - Cada qual de estos, tiene en el tablero - Su casa, su poder, y en el mudallo, - Se guarda orden, y concierto entero: - Al fin del juego, por mi cuenta hallo, - Que en el saco, el peon entra primero, - Y al rematar, los bienes, y los males, - De aquesta vida, todos son iguales.' Bij de Fransman Gilles Corrozet luidt het in zijn *Hecatographie* (Parijs 1548) opnieuw 'La fin nous fait tous egaux'.

Er zijn nog talloze andere afbeeldingen waarop de dood op soms duidelijke, soms wat verhullende manieren via het schaakspel tot uitdrukking is gebracht. De omslagillustratie van het boek van Hans Ree, *Schitterend schaak* (Amsterdam 1997), toont een prachtige kleurenreproductie van een *Stilleven met schaakbord* van de Franse schilder Lubin Baugin (1610-1663). Het zou uit circa 1630 stammen. Het werk geeft in eerste instantie de symbolen van de vijf zinnen weer: de luit met bladmuziek eronder staan voor het gehoor, de bloemen voor de reuk, brood en wijn voor de smaak, de spiegel aan de wand voor het gezicht of het zien, de geldbeurs, de kaarten en het schaakbord voor het gevoel. Maar de luit ligt niet met de snaren naar boven gericht, doch juist omgekeerd, wat verhullend naar de dood verwijst. Er is nog een Frans *Stilleven met schaakbord*, maar van een onbekende schilder uit de zeventiende eeuw. Ook in dit geval ligt een muziekinstrument, dit keer een gitaar, met de snaren naar beneden. Voorts zijn er een aantal oude boeken te zien en nogal opvallend: twee doodshoofden op het schaakbord.

Spelen tegen de dood

Minder verhullend is de prachtige gravure van Gabriël Ehinger (1652-1736) uit een werk van Johann Beck (Augsburg 1686), die op de voorpagina van deze Nieuwsbrief is afgedrukt. Johann Beck was predikant in de evangelische kerk St. Anna te Augsburg en zette zijn lijkrede op schrift bij het overlijden van Regina Barbara Ammann, echtgenote van Christoph Sigmund Ammann, raadslid van Augsburg. Op de afbeelding ziet men drie ovalen boven elkaar. In het bovenste ziet men Regina Barbara met haar vader rechts aan het schaakbord zitten.

Onder het motto 'Recht wohl gesetzt' binden ze samen de strijd aan tegen de dood, die links als een skelet met een sikkel komt aanlopen. Het gaat de familie nog goed. Dat werd ook bevestigd door het aanstaande huwelijk van de dochter. In het middelste ovaal komt de toekomstige echtgenoot erbij, maar de dood is er al bij gaan zitten en wint het ene stuk na het andere. In het onderste ovaal ziet men de dood de dame van het bord nemen en de dochter voelt zich zwaar getroffen. Zelfs haar man kon haar niet meer redden. In feite is Regina Barbara kort na haar huwelijk gestorven.

Voorts vonden wij nog in in het boek van E. Strouhall 8 x 8 op pagina 222 een gravure van Matthäus Küsel (1629-1681) met de titel 'Der Tod als Schachmeister' (Augsburg, 1657) waarbij men koning Ferdinand aan het schaakbord ziet tegenover de dood. Bijna eenzelfde tafereel vonden wij in het Poolse schaaktijdschrift *Szachy* (1974, nr.5, pag. 143) met de titel *De Dood speelt schaak met Generaal Loudon* (1790). Het werk bevindt zich in het Museum voor Moderne Kunst te Praag. Evenzo is in de vijftiende eeuw in een kerk in de Zweedse plaats Taaby een fresco aangebracht van een *Schaakspel met de Dood*. Dit werk is voor de beroemde Zweedse filmregisseur Ingmar Bergman de inspiratie geweest voor zijn film *Het Zevende Zegel*, waarin hij een ridder schaak laat spelen met de dood. Een illustratie van een scène uit die film vindt men in het boek van Gیزیcki *A History of Chess* en van E.H. Schuyter *Het Schaakspel*.

Alexander Cockburn schreef het boek *Loze passie. Schaak en de dans des doods* (vertaling Max Pam, Amsterdam 1975). Daarin kan men een paar theorieën over schaken en de dood vernemen. Een daarvan is dat veel schrijvers in het schaakspel elementen hebben gezien van het familiedrama, het Oedipus-karakter van de moord door de zoon op de vader, een daad waaraan de moeder bewust heeft meegewerkt. Ook op andere aspecten van het schaken, waarbij de dood een rol speelt, gaat Cockburn in. Zo vermeldt hij dat zowel Giovanni Leonardo da Cutri (il Puttino) (1542-1587) als Paolo Boi (1528-1598) door vergiftiging om het leven zijn gebracht door jaloerse concurrenten.

Verder verwijst hij naar drie boeken met drie doden: Lushin stapt uit het raam en pleegt volgens Nabokov 'zelfmat' in *The Defence*, terwijl in de roman van Francis Parkinson Keyes *The Chess Players* in het laatste hoofdstuk met de titel 'Schaak-Mat' verhaald wordt dat Morphy een schaaktafel omver gooit en in bad sterft en ten slotte zou dr. B. in Stefan Zweigs *Schachnovelle* ook niet lang meer te leven hebben. Dit zijn overigens maar verhalen, doch ze steunen op de opvatting dat het schaakspel symbool staat voor de dood. Ook in de middeleeuwse romans gold die opvatting kennelijk. Daarin

speelde de hartstocht een grote rol. Menig keer sloeg een ridder zijn tegenstander met het schaakbord, met de dood tot gevolg. Zo onder meer in *Renout van Montalbaen*. Zowel door Loyset Liédet (1420-1478) als door anonieme kunstenaars is dit in beeld gebracht. Liédet deed dat in het miniatuur met de titel *Comment Regnault de Dourdogne occit Berthoulet, le Neveu de Charlemagne en jouant aux Échecs*. Ook in een Engelse uitgave door William Caxton (1422-1491) vindt men zo'n afbeelding.

Hemel en hel

Dicht bij de doodsgedachten komen vaak hemel en hel opdagen of de engel en de duivel (satan). Ook hiervan zijn tal van afbeeldingen, waarbij satan in het schaakspel een rol speelt. Het meest bekende werk dat hierop zinspeelt is dat van Morits Retzsch (1779-1857), *Satan spielt Schach mit dem Menschen um dessen Seele*, een tekening ontstaan in 1836, daarna vele malen ook in olieverfschilderijen gekopieerd. Het origineel behoort tot de collectie van het Museum voor de Geschiedenis der Religie te Sint Petersburg. Men ziet aan een schaaktafel links Satan, geheel in het zwart gekleed, die met de zwarte stukken speelt, tegen een jongeman die wit heeft. Op de achtergrond staat een engel toe te zien. Satan heeft al meer stukken veroverd dan de mens. Het werk bevat tal van andere symbolen en men kan daarvan een uitvoerige beschrijving vinden in de *Deutsche Schachzeitung* (1889, 316-318). In een ander Duits schaaktijdschrift, *Rochade Europa* (juli 1992, p.42), is een gravure te zien uit de vorige eeuw met de titel *Satan spielt mit*. Een geestelijke met een breedgerande hoed, die juist een snuifie neemt uit een tabaksdoos, zit links de zet van zijn tegenstander af te wachten. Een van de schaakstukken op het bord is hijzelf. Op de achtergrond zit een duivelsfiguur mee te kijken. Deze gedachte waarin de duivel schaak speelt met de mens om diens ziel stamt ook al uit de Middeleeuwen en kan men onder andere vinden bij de reeds genoemde Hugo von Trimberg.

De tegenkant van de duivel of de hel is natuurlijk de engel of de hemel. Heel toevallig ontving ik onlangs een gravure, vervaardigd volgens de signering door de moeilijk te lezen naam Jurgens. Het lijkt op de verbeelding van de hemel. Men ziet links een groepje van drie gevleugelde engelen die aan een tafel schaakspelen. Een grotere groep van voornamelijk naakte figuren is in het midden te zien, terwijl rechts op de voorgrond een schaakbord op de grond schijnt te liggen. De reproductie is helaas nogal vaag door de grove korrel van het origineel. Van 5 x 8,5 cm welke reeds een vergroting is van

tweemaal het origineel is het moeilijk verdere details te beschrijven.

Ten slotte nog enkele schilderijen die in dit kader passen: zowel door de Pool K.J. Makowski als door de Rus P. Gnedig is *De dood van Iwan de Verschrikkelijke* in beeld gebracht, ook andere kunstenaars hebben zich met dit thema ingelaten, waarbij steeds het schaakspel een rol speelt. Van een moderner schilder, René Magritte (1898-1967), is een werk bekend met de titel *Schaakmat*. Hierop ziet men een jongen die in een kamer, waarvan de vloer zwartwitte velden heeft, een pistool tegen zijn linkerslaap drukt. Hij houdt de ogen gesloten. Op de achtergrond ziet men een schaakstuk omvallen. Het werk is een aquarel met inkt en potlood op papier en is gedateerd 1926. Hoewel Magritte van symboliek weinig wilde weten en vond dat men niet moest proberen aan zijn werken een uitleg te geven, lijkt het er toch op dat dit werk verwijst naar de zelfmoord die zijn moeder heeft gepleegd toen hij nog maar veertien jaar oud was. Hij heeft kennelijk toch lange tijd geworsteld met dit tragisch voorval in zijn jonge jaren. Zijn moeder had zich verdronken in de Samber en is pas na een paar weken gevonden. Een ander werk van hem heeft de titel *Le roi est mort*, waarop men een man in zwierige kledij en met een kroon op het hoofd ziet vallen, neergestoken door een donkere figuur met bisschopsmijter op. Links staat een hoge witte toren en verder zijn er nog wat vreemd gevormde schaakstukken op een groot zwartwit veld. Links boven lijkt nog een bleke maansikkel te zien. De lucht is verder donker met een laatste lichtstreep aan de einder. Helaas kan ik niet meer achterhalen waar ik deze reproductie vandaan heb. Als een van de lezers dit werk kent, wil ik dit graag horen.

Als men het sterven achter het schaakbord tijdens een partij ook symbolische duiding wil geven, kan men zich wellicht nog de dood van dr. A. Olland op 22 juli 1933 herinneren. Hij werd in 1909 de eerste officiële Nederlandse schaakkampioen (overigens gedeeld met Speyer). In *CHESS*, november 1974 zijn op pagina 44 meer van dergelijke sterfgevallen vermeld.

Norman Knight, *Chess Pieces*, p. 33 e.v.

Harold J. Murray, *A History of Chess*.

Bonus Socius, p. 170-174.

Hans Ree, *Schitterend schaak*.

E. Stouhall, 8 x 8, p. 222.

Szachy, 1974, nr.5, p. 143.

J. Gizycki, *A History of Chess*, p. 160 en 161.

Alexander Cockburn, *Loze passie*.

V. Nabokov, *The Defence*.

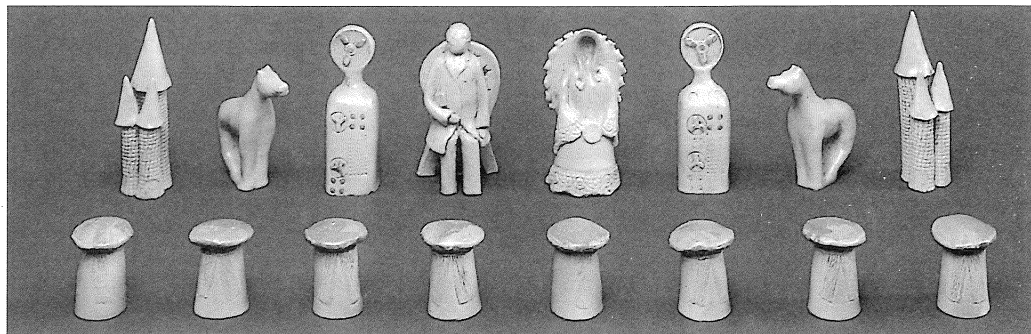
Francis Parkinson Keyes, *The Chess Players*.

Stefan Zweig, *Schachnovelle*.

Europe Échecs, sept. 1985, voorplaat (Liédet).
Deutsche Schachzeitung, 1889, p. 316-318.
 E.H. Schuyer, *Het schaakspel*, de platen 5,6,7 en 14.
 W. Litmanowicz, *Szachy od A do Z*, dl. II, plaat 143.1.
Rochade Europa, juli 1993, p. 42.

J. Petzold, *Schach, eine Kultur Geschichte*, p. 204.
 Isaac Linder, *Chess in Old Russia*, p. 107.
Rectificatie Het onderschrift bij de voorplaat van Nieuwsbrief nr. 50 moest luiden: Odysseus en Palamedes aan het schaakspel vóór Troje.

MUSEUM

Kent u de geschiedenis van het keramieken schaakspel van de kunstenares Jo Stouthard (zie afbeelding)? Op 23 mei 1981 bood Max Euwe ter gelegenheid van zijn tachtigste verjaardag zijn vrienden een grootse verjaardagsviering aan. De gasten verzamelden zich bij de toenmalige Katholieke Hogeschool Tilburg en werden per boot vervoerd naar een eetgelegenheid in middeleeuwse stijl in Heusden-Woudrichem. Tijdens de boottocht boden de 'Hogeschoolvrienden' Euwe een cadeau aan. Een gedeelte van de toespraak van H. van den Eerenbeemt, een van Euwes KHT-collega's willen we u niet onthouden.

'Max, de vrienden van de Hogeschool te Tilburg willen je een cadeau aanbieden. Gewoonlijk wordt dat een ets van Tilburg of een kaart van Brabant. Dit was ons toch te weinig persoonlijk.

... Waarom een wereldkampioen schaken een schaakspel aanbieden? Toch zul je een dergelijk spel nergens ter wereld vinden, omdat hierin elementen uit India, Perzië en de westerse cultuur verwerkt zijn. In dit spel zijn de hoogleraren genivelleerd tot pionnen met baret en bef. In de lopers of raadsheren zijn de jou zo dierbare computers verwerkt en wel de IBM 1620, toen je in Tilburg het Rekencentrum opbouwde. De paarden zijn van een ingehouden spanning, die jouw onverzettelijke daadkracht symboliseren. In de toren vind je de drie torens uit het wapen van Tilburg terug, hoog op een basement geplaatst, omdat de torens aanvankelijk strijdlifanten waren. De koningin is Caro (= Euwes echtgenote, redactie). Zij zit in een gezellige leunstoel, gedecoreerd met

allerlei wiskundige symbolen die mede herinneren aan de tijd dat Max op een middelbare meisjesschool wiskundeles gaf. Bovendien is de wiskunde de koningin der wetenschap. Max is de koning en zit zoals gewoonlijk kaarsrecht op zijn stoel. Max blijft altijd de winnaar van het spel, want de ene Max speelt tegen de andere Max. In dit dualisme binnen een persoon kan Max het spel naar eigen believen naar zijn hand zetten.'

RECENSIES

Algemeen

In deze laatste Nieuwsbrief van de eeuw is het een gepast moment om zowel terug te blikken als vooruit te kijken. De ontwikkelingen op het gebied van schaakinformatie zijn waarschijnlijk nooit zo snel gegaan als in 1999. Het lijkt alsof het klassieke schaakboek het definitief af gaat leggen tegen de opmars van de cd-rom en het gebruik van Internet. Met name openingsboeken en toernooiboeken lijken hun langste tijd te hebben gehad. Als zelfs Kasparov zijn eigen partijen dezelfde dag al becommentarieert op Internet, dan valt er voor een toernooiboek dat maanden later verschijnt weinig eer meer te behalen. Ook openingsboeken hebben het moeilijk nu cd-roms verschijnen met bijna honderdduizend partijen waarvan een aantal geannoteerd zijn.

Juist dit jaar was deze kentering goed te merken. Reeds in het voorjaar kondigde Yasser Seirawan aan dat het

tijdschrift *Inside Chess* aan zijn laatste jaargang begon. In de zomer van dit jaar werd officieel bekend gemaakt dat de 156 jaar oude uitgeverij Batsford failliet was. De curator verkocht onmiddellijk de voorraad en de intellectuele rechten door aan uitgeverij Chrysalis. De auteurs kunnen naar hun centen fluiten. Ook bij ander uitgeverijen lijken er minder schaakboeken te verschijnen. Op ons centrum ontvingen wij vorig jaar nog bijna zo'n tien recensie-exemplaren per maand. Nu komen er ongeveer tien boeken per half jaar bij ons binnen. Boven dit artikel staat nu ook een nieuwe kop: 'Recensies' en zijn de onderwerpen: boeken, cd-roms en Cinémax.

Boeken

Een van de laatste boeken die bij Batsford verscheen was een boek van de Duitse IGM Christopher Lutz (1). Het eindspel is nog een van de terreinen waar de computer het moet afleggen tegen de mens. Dit heeft uiteraard te maken met de beperkte horizon van de computer. Anderzijds is parate kennis van het eindspel in de huidige toernooipraktijk met het zogenaamde 'uitvluggeren' van eminent belang. Je hebt gewoon te weinig tijd om de principes van een eindspel in luttele minuten te doorgronden. In het boek van Lutz wordt de lezer aan de hand van recente voorbeelden uit de praktijk en uitvoerige analyses houvast geboden. Helaas was de horizon van Lutz ook beperkt, want anders had hij wel een andere uitgever gezocht. Jan van Reek gaat onverdroten voort in zijn serie: 'Schaakspelers als eindspelkunstenaars'. Dit keer komen de wereldkampioenen Petrosian (2), Spasski (3) en Fischer (4) aan bod. Helaas beperkt men zich niet tot de schaaktechnische aspecten, maar worden er ook vrouwonvriendelijke opmerkingen gemaakt. Wat voor zin heeft het om in boeken over eindspelstudies Judit Polgar een Lolita te noemen en te reppen over 'blonde Petra' in het leven van Fischer? Neen, dan liever het niveau van Hans Ree. Na de Engelse vertaling van *De Koning van Donner* is nu ook het boek *Schitterend schaak* van Ree voor het Engelstalige publiek toegankelijk (5). Een bevestiging van de reputatie die Nederlandse schakers als schrijver hebben. Een heerlijk boek dat je tenmiste nog in bed kan lezen. Helaas is de lay-out van *The Human Comedy of Chess* slecht uitgevoerd.

- 1) Christopher Lutz: **Endgame secrets** Batsford London 1999, 174 pag. ISBN 0-7134-8165-2 Prijs £ 15.99
- 2) Jan van Reek: **Tigran Petrosian, schaakspelers als eindspelkunstenaars deel 10**, STES Margraten 1999, 56 pag. ISBN 90-74827-38-1
- 3) Jan van Reek: **Boris Spassky, schaakspelers als**

eindspelkunstenaars deel 11, STES Margraten 1999, 56 pag. ISBN 90-74827-39-X

4) Jan van Reek: **Bobby Fischer, schaakspelers als eindspelkunstenaars deel 12**, STES Margraten 1999, 76 pag. ISBN 90-74827-40-3

5) Hans Ree: **The Human Comedy of Chess** Russell Enterprises Milford 1999, 334 pag. ISBN 1-888690-06-2 Prijs \$ 24.95/L 17,50

CD-ROM

Hoeveel plankruimte zouden boeken met 85.000 partijen vergen? Een voorzichtige schatting is minimaal tien meter. Met cd-rom praat men over centimeters in plaats van meters. Bij New in Chess is *The Sicilian Defence in the Nineties* verschenen. De cd-rom bevat het bovengenoemde aantal partijen van recente datum. Ruim 4000 partijen zijn geannoteerd door spelers als Kasparov, Anand en Nunn. Alle gepubliceerde database surveys zijn op de cd-rom opgenomen. De partijen kunnen door Rebel en Fritz geanalyseerd worden en kunnen ook geprint worden. Kortom, van alle gemakken voorzien. Het lijkt erop dat het schaken een nieuwe fase ingaat. Eerst was het een spel, toen werd het een sport en nu weer een spel, maar dan wel een behendigheids spel. Wie kan het beste met de muis overweg?

The Sicilian Defence in the Nineties New in Chess Alkmaar 1999, Prijs f 65,-

Cinémax

Deze zomer zond de BBC een serie uit onder de titel 'Clash of the titans'. Een van de afleveringen was gewijd aan de match Spasski-Fischer (1972) te Reykjavik. Een prachtige documentaire, waarin de direct betrokkenen - met uitzondering van Fischer uiteraard - hun visie op de match geven. Spasski onthult in dit programma dat hij in feite gedwongen werd de Sovjet-Unie te verlaten. **Duur: 40 minuten.** In de RTL-verkiezing van 'Sporter van de eeuw' werd ook een portret gemaakt van Max Euwe. De opnamen vonden voor het leeuwen-deel plaats in ons centrum, waar Hans Böhm als gids fungeerde. Bij de aftiteling werd vermeld dat Max Euwe de enige Nederlandse sporter was waaraan een eigen museum is gewijd. **Duur: 12 minuten.**

De Amsterdamse boekhandel Scheltema, Holkema en Vermeulen brengt videobanden uit met historische beelden uit het Polygoonjournaal. Op de band Amsterdam 1930-1935 staat een fragment van **circa vijf minuten** over de match Aljechin-Euwe uit 1935. Men ziet beelden van de officiële opening, van een toespraak van Euwe als nieuwe wereldkampioen, voordat hij de speelzaal verlaat, en beelden plus speeches van Euwe en Aljechin tijdens het slotbanket.

Deze Nieuwsbrief is een uitgave die bestemd is voor de donateurs van het Max Euwe-Centrum. U kunt de Nieuwsbrief regelmatig ontvangen door donateur te worden van de Stichting Max Euwe-Centrum, door een bedrag van minimaal f 25,- per kalenderjaar (meer mag ook) over te maken op Postbankrekeningnummer 5401670 t.n.v. Stichting Max Euwe-Centrum te Amsterdam. Of door te bellen: 020-6257017 waarbij u advies omtrent betaling mag verwachten. Opmerkingen of kritiek op de inhoud van de Nieuwsbrief zal gaarne worden aanvaard, als dat de kwaliteit kan verbeteren.

Dicht

Het Max Euwe-Centrum is op vrijdag 31 december 1999 en zaterdag 1 januari 2000 gesloten.

Video's

* Op zaterdag 8 januari 2000 (13.00 uur) wordt de video *Wie wordt de koning van schaakland?* vertoond (duur: 52 min.), een documentaire van Jop Pannekoek over de Olympiade in 1998 in Elista.

* Zaterdag 5 februari 2000 (13.00 uur) de *Polygoonjournaals* van voor de Tweede Wereldoorlog (duur: circa 20 min.).

* Zaterdag 4 maart 2000 (13.00 uur) *KNSB 125 jaar* (uit 1998), een documentaire over de Koninklijke Nederlandse Schaakbond met interviews met spelers en bestuursleden en historische opnamen (duur: 1 uur).

NBC

Zaterdag 18 maart is er weer een bijeenkomst van de Nederlandse Bond van Correspondentieschakers in het MEC.

Boekenmarkt

De voorjaarsboekenmarkt staat gepland in de tweede helft van mei 2000.

Herinnering

In week 47 is aan donateurs een herinnering gezonden met het verzoek alsnog te betalen. Mocht u dat nog niet hebben gedaan, zou u dan zo vriendelijk willen zijn een bedrag over te maken?

Het Max Euwe-Centrum stelt goede ideeën op prijs. Degenen die met ons mee willen denken over mogelijkheden op het gebied van bijvoorbeeld (schaak)tentoonstellingen of andere activiteiten, worden verzocht ons met een briefje daarvan op de hoogte te stellen. Schaakboeken-verzamelingen kan men legateren aan stichtingen als het Max Euwe-Centrum. Als u zelf daarover denkt of iemand kent met deze gedachte, houden wij ons van harte aanbevelen.